

Kirkuk University Journal of Humanities Studies

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

<https://kujhs.uokirkuk.edu.iq/>

İKİ KURAL ÇERÇEVESİNDE KERKÜK MERKEZ AĞIZLARINDA ASLÎ (BİRİNCİL) ÜNLÜ UZUNLUKLARIN DURUMU (DİL İNCELEMESİ)

Dr. Jasim Zeinulabdeen Jasim

University of Kirkuk

Faculty of Education for Humanities

Department of Turkish Language

jasimbayatli775@gmail.com

تاريخ القبول : 2024-12-8

تاريخ التعديل 2024-12-3

تاريخ الارسال 2024-11-5

ABSTRACT

Principal (primary) vowel lengths are one of the important issues that started to be discussed since the mid-19th century. In addition, since the captured historical texts were written with different spelling rules as well as different alphabets, determining the primary vowel lengths has not been easy. However, as a result of the studies of foreign and later Turkish scientists, it was concluded that although the primary vowel lengths were systematically preserved in dialects such as Turkmen, Yakut and Halach, they were not preserved regularly and were often shortened in dialects such as other Turkish dialects. Therefore, in the central Kirkuk dialects, which are among the Iraqi Turkmen dialects today, it is seen that the mentioned primary vowel lengths in words with more than one syllable are preserved within the framework of two rules, while they are shortened in words with one syllable. Thanks to these two rules, single-syllable words whose primary vowel lengths have become shorter can regain their former lengths. Based on this idea, we prepared our article on principal vowel lengths.

Key Words: Turkmen, Original vowel lengths, Kirkuk central dialects

Doi: 10.32894/1992-1179.2024. 19.02.02.22

وفق قاعدتين صوتيتين

الأحرف الصوتية الطويلة، في ألحان التركمانية لمركز مدينة كركوك (تحليل لغوي)

د. جاسم زين العابدين جاسم*

جامعة كركوك

كلية التربية للعلوم الانسانية

قسم اللغة العربية

الملخص

الأحرف الصوتية الطويلة ووجودها في اللغة التركية، تُعتبر من أهم مواضيع النقاش منذ مُنتصف القرن التاسع عشر، وبالإضافة لما ذكرناه، فإن النصوص التركية التي تم الحصول عليها، نظراً لفروقاتها الأبجدية والإملائية، خلقت جواً تعذّر معها كشف الأحرف الصوتية الطويلة في اللغة التركية (الجامعة)، ولكن الدراسات المُستفيضة من قبل علماء ومُختصي اللغة التركية، الأتراك منهم وغير الأتراك، ازاح اللثام وبشكلٍ قطعي عن وجود الأحرف الصوتية الطويلة في بعض اللهجات التركية منها اللهجة التركمانية (التركمانسانية) ولهجة ياقوت ولهجة حلاج، وعَدَم وجودها في بقية اللهجات التركية وألحانها. وعليه في وقتنا الحاضر، الألحان التركمانية لمركز مدينة كركوك، التي تقع ضمن التركيبة اللغوية لألحان أو الكنات التركمانية العراقية، تُحافظ في بعض كلماتها ذو مقطعين صوتيين على أحرفها الصوتية الطويلة - وفق قاعدتين صوتيتين - مع فقدها هذه الخاصية أو الميزة الصوتية المهمة، في كلماتها ذو مقاطع صوتية واحدة، ولكن رغم ذلك، هذه الكلمات تستطيع وفق قاعدتين صوتيتين، استعادة خاصيتها أو ميزتها الصوتية المفقودة، ونحن انطلاقاً من هذه الفكرة قررنا اعداد بحثنا التي نتطرق فيها إلى الأحرف الصوتية الطويلة.

الكلمات المفتاحية: اللغة التركمانية، الأحرف الصوتية الطويلة، ألحان التركمانية لمركز مدينة كركوك.

*كلية التربية للعلوم الانسانية/ قسم اللغة التركية

ÖZET

Aslî (*birincil*) ünlü uzunlukları, 19. Yüzyılın ortalarından itibaren tartışılmaya başlayan önemli konulardan birisidir. Buna ilave olarak, ele geçirilen tarihi metinler, farklı alfabelerin yanı sıra, farklı imla kurallarıyla yazıldığı için, aslî (*birincil*) ünlü uzunlukların tespit hiç kolay olmamıştır. Ancak yabancı ve daha sonra da Türk bilim adamlarının da çalışmaları sonucunda, aslî (*birincil*) ünlü uzunlukları, Türkmen, Yakut ve Halaç gibi lehçelerde, sistemli olarak korundukları hâlde, diğer Türk lehçelerinin yanı sıra ağızlarında ise, düzenli olarak korunmayıp çoğunlukla kısaldıkları sonuca varılmıştır. Dolayısıyla günümüzde Irak Türkmen ağızları bünyesinde yer alan Kerkük merkez ağızlarında, birden fazla heceli kelimelerdeki bahsi geçen aslî (*birincil*) ünlü uzunlukları, iki kural çerçevesinde korunurken, tek heceli kelimelerde kısaldığı görülmektedir. Bu iki kural sayesinde de, aslî (*birincil*) ünlü uzunlukları kısalan tek heceli kelimeler, tekrar eski uzunluklarına kavuşabilmektedirler. Biz de bu düşünceden yola çıkarak, aslî ünlü uzunluklarla ilgili makalemizi hazırladık.

Anahtar Kelimeler: Türkmençe, Aslî ünlü uzunluklar, Kerkük merkez ağızları

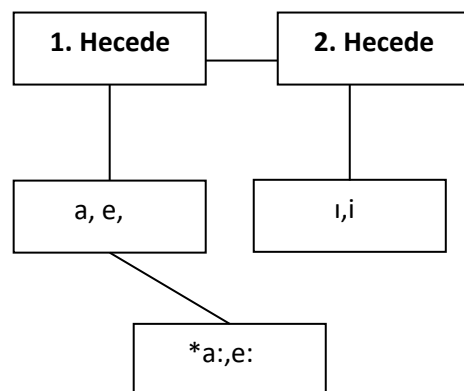
Giriş

Genel Türkçede (GT) aslî (birincil) ünlü uzunlukların varlığı, 19. Yüzyılın ortalarından itibaren tartışılmaya başlanmıştır. Ancak en eski yazılı belgelerden başlayarak, bütün Türk lehçe ve ağızlarındaki aslî (birincil) ünlü uzunlukların tespiti kolay olmamıştır. Çünkü elde edilen tarihi metinlerin farklı alfabelerle imlâ ve ses kurallarıyla yazılması, ister istemez aslî (birincil) ünlü uzunlukların tespitini bir hayli zorlamıştır. (Başdaş 2004:19) Ancak aslî (birincil) ünlü uzunluklarla ilgili ilk ciddî ve bilimsel çalışma, 1851 yılında, Böhtlingk'in "Yakutça Grameri" başlıklı kitabında yer almıştır. Buna rağmen, çok geçmeden, Böhtlingk'in çalışmasında yer alan aslî (birincil) ünlü uzunlukların varlığının aleyhinde görüş bildiren bilim adamları olmuş ve bunların da (ünlü uzunlukların) türlü ses gruplarının büzülmesi sonucunda meydana geldiğini kanıtlamaya çalışmışlardır. Eldeki dil malzemesinin de kıtlığı yüzünden, bu tartışmalar uzun bir süre, askıya alınmış ve bu durum olduğu gibi Türkmenistan Türkçesiyle ilgili yazılmış ilk ciddî eserin yayımlanmasına dek devam etmiştir. Aliyiv Bööriyiv'in, 1929'da Latin alfabesi asıllı yeni Türkmen alfabesiyle hazırladığı "Rusça–Türkçe" sözlük sayesinde, Türkmenistan Türkçesi'ndeki aslî (birincil) ünlü uzunluklar tespit edilmiştir. Ayrıca, eserin Latin harflerle yazılması, aslî (birincil) ünlü uzunlukların net bir şekilde gösterilmesini sağlamıştır. Bu da birçok bilim adamının, tarihi Türk lehçelerdeki aslî (birincil) ünlü uzunlukların da araştırılmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda, Karl Foy, 1900'de Ana Türkçedeki aslî (birincil) ünlü uzunlukların tespiti için, Orhun Abideleri'ne müracat etmişlerdir. (Doğan 2008:733) Osman Nedim Tuna da Foy'un yaptığı tespitlerden yola çıkarak, "*Köktürk ve Uygurcada Uzun Ünlü Uzunluklar*" adlı çalışmasını hazırlamışlardır. (Tuna 1960: 210) Ancak bu malzemelerinin Ligeti ve Grönbech'e kadar özel bir değeri olabileceği akla gelmemiştir. (Bayraktar 2002: 28) Ligeti ve Grönbech gibi Türkologlar, diğer lehçelerden kanıtlar toplarken, Anadolu sahasını atlamış ve hatta Türkiye Türkçesini tereddütsüz kısa ünlülü bir lehçe olarak göstermişlerdir. Dolayısıyla Ligeti "Türkçede Uzun Vokaller" başlıklı makalesinde, Türkiye Türkçesinin yanı sıra, Azerbaycan Türkçesini de aslî (birincil) ünlü uzunlukları

bulunmayan Oğuz lehçeleri olarak tanımlamışlardır. Bütün bu gelişmeler ışığında, Zeynep Korkmaz, "*Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü Uzunlukları*" başlıklı makalesini hazırlamışlardır. Ardından da, "Dinar", "Çivril", "Denizli" ve "Tavas" bölgelerinde yapmış olduğu derleme sonucunda, "*Batı Anadolu Ağzlarında Aslî Ünlü Uzunlukları*" başlıklı yeni bir makaleyi de bilim dünyasına kazandırmışlardır. Korkmaz, makalesinde, aslî (birincil) ünlü uzunlukları taşıyan, on kelime tespit ederken, Talat Tekin de, bunlara (tespit edilen kelimelere) yedi tane örnek daha eklemiştir. (Doğan 2008:733) Böylece Ortak Türkçede (Ana Türkçe) bulunduğu var sayılan, dolayısıyla aslî (birincil) ünlü uzunlukları olarak kabul edilen ünlülerin tarihî ve modern Türk lehçelerindeki kullanışları, sadece yabancı bilim adamları tarafından değil de, Türk bilim adamları tarafından da kanıtlanmıştır. Bütün bu çalışmalar sonucunda, "Türkmen", "Yakut" ve "Halaç" lehçelerinde, aslî (birincil) ünlü uzunlukları, sistemli olarak, korundukları hâlde, diğer lehçelerde ise, düzenli olarak korunmayıp, çoğunlukla kısaldıkları kanısına varılmıştır. Dolayısıyla Irak Türkmen ağızları bünyesinde yer alan Kerkük merkez ağızlarında iki kural çerçevesinde, birden fazla heceli kelimeler, aslî (birincil) ünlü uzunluklarına muhafaza etmektedirler. Bunun yanı sıra, tek heceli kelimelerdeki aslî (birincil) ünlü uzunlukların kısaldığı hâlde, bahsi geçen iki kurala dayanarak, eski uzunluklarına kavuşmaktadırlar. Biz de makalemizi bu ses gelişmeleri doğrultusunda hazırlamışızdır.

1. İki Kural Çerçevesinde Aslî Ünlü Uzunluklarını Koruyan Kelimeler

1.1. Ortak Türkçede ilk hecesinde (a,e) geniş ünlüleri, ikinci hecesinde ise; (ı,i) dar ünlüleri barındıran kelimeler, Kerkük merkez ağızlarında (Musalla, Kasaphane ve Kasaphane ağızları) korunmaktadır. Ancak vurguyu üzerine alan uzun ünlülü hece daha baskın söylendiği için, ikinci hecede yer alan dar ünlülerin kısalmasına neden olmaktadır. Bunu da şöyle izah edebiliriz:

Ortak Tü. *a:gır "ağır" (Tekin 1995:171)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'a:ɣır

Kasaphane ağ. 'a:ɣır

Korya ağ. 'a:ɣır

Ortak Tü. *a:ğız "ağız" (Tekin 1995:171)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'a:ɣız

Kasaphane ağ. 'a:ɣız

Korya ağ. 'a:ɣız

Ortak Tü. *ça:tır "çadır" (Tekin 1995:172)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'tʃa:dır

Kasaphane ağ. 'tʃa:dır

Korya ağ. 'ʃa:ðɪr

Ortak Tü. *ça:qır- "çağırmaq" (Tekin 1995:172)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağzı: 'tʃa:ɣɪr-

Kasaphane ağzı: 'tʃa:ɣɪr-

Korya ağzı: çağır- 'tʃa:ɣɪr-

Ortak Tü. *ha:grı.g "ağrı" (Tekin 1995:172)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağzı: 'a:ɣɪɣ

Kasaphane ağ. 'a:ɣɪɣ

Korya ağ. 'a:ɣɪɣ

Ortak Tü. *a:bın- "avunmak" (Tekin 1995:171)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'a:βɪn-

Kasaphane ağ. 'a:βɪn-

Korya ağ. 'a:βɪn-

Ortak Tü. *ba:hq "balık" (Tekin 1995:172)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'ba:ħx

Kasaphane ağ. 'ba:ħy

Korya ağ. 'ba:ħy

Ortak Tü. *qa:gu:n "kavun" (Tekin 1995:173)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'qa:βın

Kasaphane ağ. qa:βın

Korya ağ. 'qa:βın

Ortak Tü. *sa:rıg "sarı" (Tekin 1995:174)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'sa:rı

Kasaphane ağ. 'sa:rı

Korya ağ. 'sa:rı

Ortak Tü. *ya:rın "yarın" (Tekin 1995:175)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'ya:rın

Kasaphane ağ. 'ya:rın

Korya ağ. 'ya:rın

Ortak Tü. *tä:ri "deri" (Tekin 1995:181)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'de:ri

Kasaphane ağ. 'de:ri

Korya ağ. 'de:ri

Ortak Tü. *tä:mir "demir" (Glauson 1972:508)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'de:mır

Kasaphane ağ. de:mır

Korya ağ. 'de:mır

Ortak Tü. *e:lig "elli" (Tekin 1975:263)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'e:lİ.

Kasaphane ağ. 'e:lİ.

Korya ağ. 'e:lİ.

Ortak Tü. *bè:şik "beşik" (Tekin 1995:180)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'be:şik

Kasaphane ağ. 'be:şik

Korya ağ. 'be:ʃik

Ortak Tü. *kä:kir- "gegir-" (Tekin 1995:181)

Kerkük M. ağ.

Musalla ağ. 'jɛ:ʃır-

Kasaphane ağ. 'jɛ:ʃır-

Korya ağ. 'jɛ:ʃır-

Ortak Tü. *yè:ti "yedi" (Tekin 1995:182)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'yɛ:ddĩ

Kasaphane ağ. 'yɛ:ddĩ

Korya ağ. 'yɛ:ddĩ

Ortak Tü. *yè:tmiş "yetmiş" (Tekin, 1995:182)

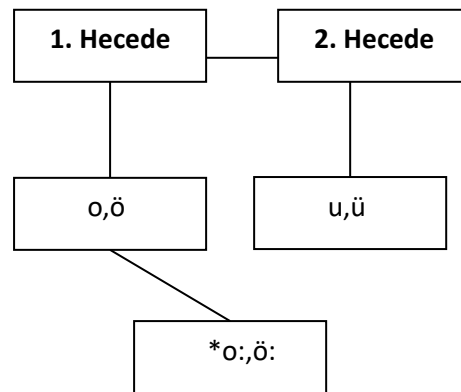
Kerkük M. ağ.

Musalla ağ. 'yɛ:tmĩʃ

Kasaphane ağ. 'yɛ:tmĩʃ

Korya ağ. 'yɛ:tmĩʃ

1.2. Ortak Türkçede ilk hecesinde (o,ö) geniş ünlüleri, ikinci hecesinde ise; (u,ü) dar ünlüleri barındıran kelimeler, Kerkük merkez ağızlarında (Musalla, Korya ve Kasaphane ağızları) korunmaktadır. Ancak vurguyu üzerine alan uzun ünlülü hece daha baskın söylendiği için, ikinci hecede yer alan dar ünlülerin kısalmasına neden olmaktadır. Bunu da şöyle izah edebiliriz:

Ortak Tü. *ho:tuŋ "odun" (Tekin 1995:178)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'ɔ:dün

Kasaphane ağ. 'ɔ:dün

Korya ağ. 'ɔ:dün

Ortak Tü. *o:yun "oyun" (Tekin 1995:177)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'ɔ:yün

Kasaphane ağ. 'ɔ:yün

Korya ağ. 'ɔ:yün

Ortak Tü. *bo:yun "boyun" (Glauson 1972:386)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'bɔ:yün

Kasaphane ağ. 'bɔ:yün

Korya ağ. 'bɔ:yün

Ortak Tü. *bo:nçuq "boncuk" (Tekin 1995:178)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'mu:ndʒũx

Kasaphane ağ. 'mu:ndʒũy

Korya ağ. 'mu:ndʒũy

Ortak Tü. *qo:yuq "koyu, kesif" (Tekin 1975: 260)

Kerkük. M. ağ.

Musalla ağ. 'qo:yũ

Kasaphane ağ. 'qo:yũ

Korya ağ. 'qo:yũ

2. İki Kural Çerçevesinde Aslî (birincil) ünlü uzunluklarına Kavuşan Kelimeler

2.1. Ortak Türkçede (a,e,ê) geniş ünlülü tek heceli kelimeler, Kerkük merkez ağızlarında kısalmaktadır. Ancak bu kök kelimelere, dar ünlülü (ı,i) yapım ya da çekim eklerinden biri getirildiğinde, kelime kökünde yer alan geniş ünlüler eski uzunluklarına kavuşurken, ikinci hecelerde yer alan dar ünlüler vurguyu üzerlerine çekmektedir. Bunun neticesinde dar ünlüler kısaldığı tespit edilmektedir:

2.1.1. Çekim Eklerinin Getirilmesiyle Eski Uzunluğuna Kavuşan Ünlüler

2.1.1.1. Fiil Çekim Eklerinin Getirilmesiyle Eski Uzunluğuna Kavuşan Ünlüler

Ortak Tü. *qa:l- "kalmak" (Tekin 1995:173)

qal- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = qa:l-

Musalla ağ. 'qa:lđım, 'qa:lđıβ, 'qa:lđı, 'qa:lđıx, 'qa:lđıβıɣ, 'qa:lđıtar

Kasaphane ağ. 'qa:lđım, 'qa:lđıβ, 'qa:lđı, 'qa:lđıy, 'qa:lđıβıɣ, 'qa:lđıtar

Korya ağ. 'qa:lđım, 'qa:lđıβ, 'qa:lđı, 'qa:lđıy, 'qa:lđıβıɣ, 'qa:lđıtar

qal- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = qa:l-

Musalla ağ. 'qa:lmiʃam, 'qa:lɣıpsan, 'qa:lɣıp/tı, 'qa:lmiʃıx, 'qa:lɣıpsıɣ, 'qa:lɣıp-tar/tıtar

Kasaphane ağ. 'qa:lm̩ʃam, 'qa:ħpsan, 'qa:ħp/ʈi, 'qa:lm̩ʃiɣ, 'qa:ħpsɿz, 'qa:ħp-lar/ʈɪlar

Korya ağ. 'qa:lm̩ʃam, 'qa:ħpsan, 'qa:ħp/ʈi, 'qa:lm̩ʃiɣ, 'qa:ħpsɿz, 'qa:ħp-lar/ʈɪlar

Ortak Tü. *sa:l- "salmak" (Tekin 1995:174)

sal- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = sa:l-

Musalla ağ. 'sa:ld̩m, 'sa:ld̩β, 'sa:ld̩, 'sa:ld̩x, 'sa:ld̩βɿz, 'sa:ld̩lar

Kasaphane ağ. 'ʃa:ld̩m, 'sa:ld̩β, 'sa:ld̩, 'sa:ld̩ɣ, 'sa:ld̩βɿz, 'sa:ld̩lar

Korya ağ. 'ʃa:ld̩m, 'sa:ld̩β, 'sa:ld̩, 'sa:ld̩ɣ, 'sa:ld̩βɿz, 'sa:ld̩lar

sal- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = sa:l-

Musalla ağ. 'sa:lm̩ʃam, 'sa:ħpsan, 'sa:ħp/ʈi, 'sa:lm̩ʃix, 'sa:ħpsɿz, 'sa:ħp-lar/ʈɪlar

Kasaphane ağ. 'sa:lm̩ʃam, 'sa:ħpsan, 'sa:ħp/ʈi, 'sa:lm̩ʃiɣ, 'sa:ħpsɿz, 'sa:ħp-lar/ʈɪlar

Korya ağ. 'sa:lm̩ʃam, 'sa:ħpsan, 'sa:ħp/ʈi, 'sa:lm̩ʃiɣ, 'sa:ħpsɿz, 'sa:ħp-lar/ʈɪlar

Ortak Tü. *ba:r- "varmak, evlenmek" (Tekin 1995:172)

var- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = va:r-

Musalla ağ. 'va:rd̩m, 'va:rd̩β, 'va:rd̩, 'va:rd̩x, 'va:rd̩βɿz, 'va:rd̩lar

Kasaphane ağ. 'va:rd̩m, 'va:rd̩β, 'va:rd̩, 'va:rd̩ɣ, 'va:rd̩βɿz, 'va:rd̩lar

Korya ağ. 'va:rd̩m, 'va:rd̩β, 'va:rd̩, 'va:rd̩ɣ, 'va:rd̩βɿz, 'va:rd̩lar

var- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = va:r-

Musalla ağ. 'va:rm̩ʃam, 'va:r̩psan, 'va:r̩p/ʈi, 'va:rm̩ʃix, 'va:r̩psɿz, 'va:r̩p-lar/ʈɪlar

Kasaphane ağ. 'va:rm̩ʃam, 'va:r̩psan, 'va:r̩p/ʈi, 'va:rm̩ʃiɣ, 'va:r̩psɿz, 'va:r̩p-lar/ʈɪlar

Korya ağ. 'va:rm̩ʃam, 'va:r̩psan, 'va:r̩p/ʈi, 'va:rm̩ʃiɣ, 'va:r̩psɿz, 'va:r̩p-lar/ʈɪlar

Ortak Tü. *kä:l- "gelmek" (Tekin 1995:182)

gel- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = ge:l-

Musalla ağ. 'jɛ:ldĩm, 'jɛ:ldĩβ, 'jɛ:ldĩ, 'jɛ:ldĩx, 'jɛ:ldĩβĩz, 'jɛ:ldĩler

Kasaphane ağ. 'jɛ:ldĩm, 'jɛ:ldĩβ, 'jɛ:ldĩ, 'jɛ:ldĩy, 'jɛ:ldĩβĩz, 'jɛ:ldĩler

Korya ağ. 'jɛ:ldĩm, 'jɛ:ldĩβ, 'jɛ:ldĩ, 'jɛ:ldĩy, 'jɛ:ldĩβĩz, 'jɛ:ldĩler

gel- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = ge:l-

Musalla ağ. 'jɛ:lmĩʃɛm, 'jɛ:ɫĩpsɛn, 'jɛ:ɫĩp/tĩ, 'jɛ:lmĩʃĩx, 'jɛ:ɫĩpsĩz, 'jɛ:ɫĩplɛr/tĩler

Kasaphane ağ. 'jɛ:lmĩʃɛm, 'jɛ:ɫĩpsɛn, 'jɛ:ɫĩp/tĩ, 'jɛ:lmĩʃĩy, 'jɛ:ɫĩpsĩz, 'jɛ:ɫĩplɛr/tĩler

Korya ağ. 'jɛ:lmĩʃɛm, 'jɛ:ɫĩpsɛn, 'jɛ:ɫĩp/tĩ, 'jɛ:lmĩʃĩy, 'jɛ:ɫĩpsĩz, 'jɛ:ɫĩp-lɛr/tĩler

Ortak Tü. *ä:s- "esmek" (Tekin 1975: 263)

es- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = e:s-

Musalla ağ. 'ɛ:stĩm, 'ɛ:stĩβ, 'ɛ:stĩ, 'ɛ:stĩx, 'ɛ:stĩβĩz, 'ɛ:stĩler

Kasaphane ağ. 'ɛ:stĩm, 'ɛ:stĩβ, 'ɛ:stĩ, 'ɛ:stĩy, 'ɛ:stĩβĩz, 'ɛ:stĩler

Korya ağ. 'ɛ:stĩm, 'ɛ:stĩβ, 'ɛ:stĩ, 'ɛ:stĩy, 'ɛ:stĩβĩz, 'ɛ:stĩler

es- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = e:s-

Musalla ağ. 'ɛ:smĩʃɛm, 'ɛ:sĩpsɛn, 'ɛ:sĩp/tĩ, 'ɛ:smĩʃĩx, 'ɛ:sĩpsĩz, 'ɛ:sĩplɛr/tĩler

Kasaphane ağ. 'ɛ:smĩʃɛm, 'ɛ:sĩpsɛn, 'ɛ:sĩp/tĩ, 'ɛ:smĩʃĩy, 'ɛ:sĩpsĩz, 'ɛ:sĩplɛr/tĩler

Korya ağ. 'ɛ:smĩʃɛm, 'ɛ:sĩpsɛn, 'ɛ:sĩp/tĩ, 'ɛ:smĩʃĩy, 'ɛ:sĩpsĩz, 'ɛ:sĩp-lɛr/tĩler

Ortak Tü. *ä:g- "eğmek" (Tekin 1975: 263)

eg- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = e:g-

Musalla ağ. 'ɛ:ɟdĩm, 'ɛ:ɟdĩβ, 'ɛ:ɟdĩ, 'ɛ:ɟdĩx, 'ɛ:ɟdĩβĩz, 'ɛ:ɟdĩler

Kasaphane ağ. 'ɛ:ɟdĩm, 'ɛ:ɟdĩβ, 'ɛ:ɟdĩ, 'ɛ:ɟdĩy, 'ɛ:ɟdĩβĩz, 'ɛ:ɟdĩler

Korya ağ. 'e:ɟdīm, 'e:ɟdīβ, 'e:ɟdī, 'e:ɟdīγ, 'e:ɟdīβiʒ, 'e:ɟdīlɛr

eg- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = e:g-

Musalla ağ. 'e:ɟmīʃɛm, 'e:ɟībsɛn, 'e:ɟīp/tī, 'e:ɟmīʃix, 'e:ɟīpsīʒ, 'e:ɟīp-lɛr/tīlɛr

Kasaphane ağ. 'e:ɟmīʃɛm, 'e:ɟībsɛn, 'e:ɟīp/tī, 'e:ɟmīʃiγ, 'e:ɟīpsīʒ, 'e:ɟīp-lɛr/tīlɛr

Korya ağ. 'e:ɟmīʃɛm, 'e:ɟībsɛn, 'e:ɟīp/tī, 'e:ɟmīʃiγ, 'e:ɟīpsīʒ, 'e:ɟīp-lɛr/tīlɛr

Ortak Tü. *è:n- "enmek" (Tekin 1975: 263)

en- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = e:n-

Musalla ağ. 'e:ndīm, 'e:ndīβ, 'e:ndī, 'e:ndīx, 'e:ndīβiʒ, 'e:ndīlɛr

Kasaphane ağ. 'e:ndīm, 'e:ndīβ, 'e:ndī, 'e:ndīγ, 'e:ndīβiʒ, 'e:ndīlɛr

Korya ağ. 'e:ndīm, 'e:ndīβ, 'e:ndī, 'e:ndīγ, 'e:ndīβiʒ, 'e:ndīlɛr

en- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = e:n-

Musalla ağ. 'e:nmīʃɛm, 'e:nībsɛn, 'e:nīp/tī, 'e:nmīʃix, 'e:nīpsīʒ, 'e:nīp-lɛr/tīlɛr

Kasaphane ağ. 'e:nmīʃɛm, 'e:nībsɛn, 'e:nīp/tī, 'e:nmīʃiγ, 'e:nīpsīʒ, 'e:nīp-lɛr/tīlɛr

Korya ağ. 'e:nmīʃɛm, 'e:nībsɛn, 'e:nīp/tī, 'e:nmīʃiγ, 'e:nīpsīʒ, 'e:nīp-lɛr/tīlɛr

Ortak Tü. *yè:- "yemek" (Tekin 1995:173)

yè:- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = yè:-

Musalla ağ. 'je:dīm, 'je:dīβ, 'je:dī, 'je:dīx, 'je:dīβiʒ, 'je:dīlɛr

Kasaphane ağ. 'je:dīm, 'je:dīβ, 'je:dī, 'je:dīγ, 'je:dīβiʒ, 'je:dīlɛr

Korya ağ. 'je:dīm, 'je:dīβ, 'je:dī, 'je:dīγ, 'je:dīβiʒ, 'je:dīlɛr

yè:- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = yè:-

Musalla ağ. 'je:mīʃɛm, 'je:bsɛn, 'je:p/tī, 'je:mīʃix, 'je:psīʒ, 'je:plɛr/tīlɛr

Kasaphane ağ. 'je:mīʃɛm, 'je:bsɛn, 'je:p/tī, 'je:mīʃiγ, 'je:psīʒ, 'je:plɛr/tīlɛr

Korya ağ. 'je:mǐʃɛm, 'je:bsɛn, 'je:p/ti, 'je:mǐʃiɣ, 'je:psǐz, 'je:pler/tiler

Ortak Tü. *tè:- "demek" (Tekin 1995:182)

dè:- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = dè:-

Musalla ağ. 'de:dım, 'de:dıβ, 'de:dı, 'de:dix, 'de:dıβiɣ, 'de:diler

Kasaphane ağ. 'de:dım, 'de:dıβ, 'de:dı, 'de:dıɣ, 'de:dıβiɣ, 'de:diler

Korya ağ. 'de:dım, 'de:dıβ, 'de:dı, 'de:dıɣ, 'de:dıβiɣ, 'de:diler

dè:- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = dè:-

Musalla ağ. 'de:mǐʃɛm, 'de:bsɛn, 'de:p/ti, 'de:mǐʃix, 'de:psǐz, 'de:pler/tiler

Kasaphane ağ. 'de:mǐʃɛm, 'de:bsɛn, 'de:p/ti, 'de:mǐʃiɣ, 'de:psǐz, 'de:pler/tiler

Korya ağ. 'de:mǐʃɛm, 'de:bsɛn, 'de:p/ti, 'de:mǐʃiɣ, 'de:psǐz, 'de:pler/tiler

Ortak Tü. *bè:r- "vermek" (Tekin 1995:182)

vèr:- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = vè:r-

Musalla ağ. 've:rdım, 've:rdıβ, 've:rdı, 've:rdix, 've:rdıβiɣ, 've:rdiler

Kasaphane ağ. 've:rdım, 've:rdıβ, 've:rdı, 've:rdıɣ, 've:rdıβiɣ, 've:rdiler

Korya ağ. 've:rdım, 've:rdıβ, 've:rdı, 've:rdıɣ, 've:rdıβiɣ, 've:rdiler

vèr:- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = vè:r-

Musalla ağ. 've:rmǐʃɛm, 've:rǐbsɛn, 've:rǐp/ti, 've:rmǐʃix, 've:rǐpsǐz, 've:rǐp-

ler/tiler

Kasaphane ağ. 've:rmǐʃɛm, 've:rǐbsɛn, 've:rǐp/ti, 've:rmǐʃiɣ, 've:rǐpsǐz, 've:rǐp-

ler/tiler

Korya ağ. 've:rmǐʃɛm, 've:rǐbsɛn, 've:rǐp/ti, 've:rmǐʃiɣ, 've:rǐpsǐz, 've:rǐp-

ler/tiler

2.1.1.2. İsim Çekim Eklerinin Getirilmesiyle Eski Uzunluğuna Kavuşan Ünlüler Ortak Tü. *a:t "at" (Tekin 1995:172)

ad + İyelik Eki = a:d

Musalla ağ. 'a:dɨm, 'a:dɨβ, 'a:dɨ, 'a:dɨmɨz, 'a:dɨβɨz

Kasaphane ağ. 'a:dɨm, 'a:dɨβ, 'a:dɨ, 'a:dɨmɨz, 'a:dɨβɨz

Korya ağ. 'a:dɨm, 'a:dɨβ, 'a:dɨ, 'a:dɨmɨz, 'a:dɨβɨz

ad + İsim Hâl Ekleri = a:d

Musalla ağ. 'a:dɨ (belirtme eki), 'a:dɨnɨn (ilgi eki)

Kasaphane ağ. 'a:dɨ (belirtme eki), 'a:dɨnɨn (ilgi eki)

Korya ağ. 'a:dɨ (belirtme eki), 'a:dɨnɨn (ilgi eki)

Ortak Tü. *qa:ş "kaş" (Tekin 1995:173)

qaş + İyelik Eki = qa:ş

Musalla ağ. 'qa:ʃɨm, 'qa:ʃɨβ, 'qa:ʃɨ, 'qa:ʃɨmɨz, 'qa:ʃɨβɨz

Kasaphane ağ. 'qa:ʃɨm, 'qa:ʃɨβ, 'qa:ʃɨ, 'qa:ʃɨmɨz, 'qa:ʃɨβɨz

Korya ağ. 'ka:ʃɨm, 'qa:ʃɨβ, 'qa:ʃɨ, 'qa:ʃɨmɨz, 'qa:ʃɨβɨz

qaş + İsim Hâl Ekleri = qa:ş

Musalla ağ. 'qa:ʃɨ (belirtme eki), 'qa:ʃɨnɨn (ilgi eki)

Kasaphane ağ. 'qa:ʃɨ (belirtme eki), 'qa:ʃɨnɨn (ilgi eki)

Korya ağ. 'qa:ʃɨ (belirtme eki), 'qa:ʃɨnɨn (ilgi eki)

Ortak Tü. sa:ç "saç" (Tekin 1995: 174)

saç + İyelik Eki = sa:ç

Musalla ağ. 'sa:tʃɨm, 'sa:tʃɨβ, 'sa:tʃɨ, 'sa:tʃɨmɨz, 'sa:tʃɨβɨz

Kasaphane ağ. 'sa:tʃɨm, 'sa:tʃɨβ, 'sa:tʃɨ, 'sa:tʃɨmɨz, 'sa:tʃɨβɨz

Korya ağ. 'sa:tʃɨm, 'sa:tʃɨβ, 'sa:tʃɨ, 'sa:tʃɨmɨz, 'sa:tʃɨβɨz

saç + İsim Hâl Ekleri = sa:ç

Musalla ağ. 'sa:tʃɪ (belirtme eki), 'sa:tʃɪnɪn (ilgi eki)

Kasaphane ağ. 'sa:tʃɪ (belirtme eki), 'sa:tʃɪnɪn (ilgi eki)

Korya ağ. 'sa:tʃɪ (belirtme eki), 'sa:tʃɪnɪn (ilgi eki)

Ortak Tü. *bä:g- "bey" (Tekin 1995:182)

beg + İyelik Eki = be:g

Musalla ağ. 'be:ɟɪm, be:ɟɪβ, 'be:ɟɪ, 'be:ɟɪmɪz, 'be:ɟɪβɪz

Kasaphane ağ. 'be:ɟɪm, 'be:ɟɪβ, 'be:ɟɪ, 'be:ɟɪmɪz, 'be:ɟɪβɪz

Korya ağ. 'be:ɟɪm, 'be:ɟɪβ, 'be:ɟɪ, 'be:ɟɪmɪz, 'be:ɟɪβɪz

beg + İsim Hâl Ekleri = be:g

Musalla ağ. 'be:ɟɪ (belirtme eki), 'be:ɟɪnɪn (ilgi eki)

Ortak Tü. *ë:n "en, genişlik" (Tekin 1995:181)

en + İyelik Eki = e:n

Musalla ağ. 'e:nɪm, 'e:nɪβ, 'e:nɪ, 'e:nɪmɪz, 'e:nɪβɪz

Kasaphane ağ. 'e:nɪm, 'e:nɪβ, 'e:nɪ, 'e:nɪmɪz, 'e:nɪβɪz

Korya ağ. 'e:nɪm, 'e:nɪβ, 'e:nɪ, 'e:nɪmɪz, 'e:nɪβɪz

en + İsim Hâl Ekleri = e:n

Musalla ağ. 'e:nɪ (belirtme eki), 'e:nɪn (ilgi eki)

Kasaphane ağ. 'e:nɪ (belirtme eki), 'e:nɪn (ilgi eki)

Korya ağ. 'e:nɪ (belirtme eki), 'e:nɪn (ilgi eki)

Ortak Tü. *bä:z "bez, keten veya pumuk kumaş" (Tekin 1975: 263)

béz + İyelik Eki = bè:z

Musalla ağ. 'be:zĩm, 'be:ziβ, 'be:zi, 'be:zĩmĩz

Kasaphane ağ. 'be:zĩm, 'be:ziβ, 'be:zi, 'be:zĩmĩz

Korya ağ. 'be:zĩm, 'be:ziβ, 'be:zi, 'be:zĩmĩz

bèz + İsim Hâl Ekleri = bè:z

Musalla ağ. 'be:zi, (belirtme eki), 'be:ziñn, (ilgi eki)

Kasaphane ağ. 'be:zi, (belirtme eki), 'be:ziñn, (ilgi eki)

Korya ağ. 'be:zi, (belirtme eki), 'be:ziñn, (ilgi eki)

Ortak Tü. *yè:l- "yel, rüzgâr" (Tekin 1975: 263)

yèl + İyelik Eki = yè:l

Musalla ağ. 'jɛ:lĩm, 'jɛ:lĩβ, 'jɛ:lĩ, 'jɛ:lĩmĩz, 'jɛ:lĩβĩz

Kasaphane ağ. 'jɛ:lĩm, 'jɛ:lĩβ, 'jɛ:lĩ, 'jɛ:lĩmĩz, 'jɛ:lĩβĩz

Korya ağ. 'jɛ:lĩm, 'jɛ:lĩβ, 'jɛ:lĩ, 'jɛ:lĩmĩz, 'jɛ:lĩβĩz

yèl + İsim Hâl Ekleri = yè:l

Musalla ağ. 'jɛ:lĩ (belirtme eki), 'jɛ:lĩñn (ilgi eki)

Kasaphane ağ. 'jɛ:lĩ (belirtme eki), 'jɛ:lĩñn (ilgi eki)

Korya ağ. 'jɛ:lĩ (belirtme eki), 'jɛ:lĩñn (ilgi eki)

2.1.1.3. Yapım Eklerinin Getirilmesiyle Eski Uzunluğuna Kavuşan Ünlüler

Ortak Tü. *bè:ş- "beş" (Tekin 1995:182)

bèş + lix/liğ Eki = bè:ş

Musalla ağ. 'be:şlĩx (isimden isim yapma eki)

Kasaphane ağ. 'be:şlĩy (isimden isim yapma eki)

Korya ağ. 'be:şlĩy (isimden isim yapma eki)

bèş + li Eki = bè:ş

Musalla ağ. 'be:ʃlĩ (isimden isim yapma eki)

Kasaphane ağ. 'be:ʃlĩ (isimden isim yapma eki)

Korya ağ. 'be:ʃlĩ (isimden isim yapma eki)

Ortak Tü. *ya:r- "yarmak" (Tekin 1995:173)

yar + ıl- Eki = ya:r-

Musalla ağ. 'ja:rĩt- (fiilden fiil yapma eki)

Kasaphane ağ. 'ja:rĩt- (fiilden fiil yapma eki)

Korya ağ. 'ja:rĩt- (fiilden fiil yapma eki)

Ortak Tü. *a:ç- "aç-" (Tekin 1995:173)

aç + ın- Eki = a:ç-

Musalla ağ. 'a:tʃĩn- (fiilden fiil yapma eki)

Kasaphane ağ. 'a:tʃĩn- (fiilden fiil yapma eki)

Korya ağ. 'a:tʃĩn- (fiilden fiil yapma eki)

Ortak Tü. *qa:n- "kan-, inanmk" (Tekin 1995:173)

qandır + dır- Eki = qa:n-

Musalla ağ. 'qa:ndĩr- (fiilden fiil yapma eki)

Kasaphane ağ. 'qa:ndĩr- (fiilden fiil yapma eki)

Korya ağ. 'qa:ndĩr- (fiilden fiil yapma eki)

2.2. Ortak Türkçede (o,ö,) geniş ünlülü tek heceli kelimeler, Kerkük merkez ağızlarında kısalmaktadır. Ancak bu kök kelimelere, dar ünlülü (u,ü) yapım ya da çekim eklerinden biri getirildiğinde, kelime kökünde yer alan geniş ünlüler eski uzunluklarına kavuşurken,

ikinci hecelerde yer alan dar ünlüler kısalmaktadır. Bunun yanı sıra, uzun ünlüler vurguyu üzerlerine çekmektedirler. Bunun neticesinde dar ünlüler kısaldığı tespit edilmektedir:

2.1. Çekim Eklerinin Getirilmesiyle Eski Uzunluğuna Kavuşan Ünlüler

2.1.1. Fiil Çekim Eklerinin Getirilmesiyle Eski Uzunluğuna Kavuşan Ünlüler

Ortak Tü. *ço:ş- "coşmak" (Tekin 1975:260)

coş- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = co:ş-

Musalla ağ. 'dʒo:ʃtüm, 'dʒo:ʃtüβ, 'dʒo:ʃtü, 'dʒo:ʃtüx, 'dʒo:ʃtüβüz, 'dʒo:ʃtülar

Kasaphane ağ. 'dʒo:ʃtüm, 'dʒo:ʃtüβ, 'dʒo:ʃtü, 'dʒo:ʃtüy, 'dʒo:ʃtüβüz, 'dʒo:ʃtülar

Korya ağ. 'dʒo:ʃtüm, 'dʒo:ʃtüβ, 'dʒo:ʃtü, 'dʒo:ʃtüy, 'dʒo:ʃtüβüz, 'dʒo:ʃtülar

coş- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = co:ş-

Musalla ağ. 'dʒo:ʃmüʃam, 'dʒo:ʃüpsan, 'dʒo:ʃüp/tü, 'dʒo:ʃmüʃux, 'dʒo:ʃüpsüz, 'dʒo:ʃüp/tülar

Kasaphane ağ. 'dʒo:ʃmüʃam, 'dʒo:ʃüpsan, 'dʒo:ʃüp/tü, 'dʒo:ʃmüʃüy, 'dʒo:ʃüpsüz, 'dʒo:ʃüp/tülar

Korya ağ. 'dʒo:ʃmüʃam, 'dʒo:ʃüpsan, 'dʒo:ʃüp/tü, 'dʒo:ʃmüʃüy, 'dʒo:ʃüpsüz, 'dʒo:ʃüp/tülar

OTü. bo:l- "olmak" (Tekin 1975:259)

ol- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = o:l-

Musalla ağ. 'o:ɫdüm, 'o:ɫdüβ, 'o:ɫdü, 'o:ɫdüx, 'o:ɫdüβüz, 'o:ɫdülar

Kasaphane ağ. 'o:ɫdüm, 'o:ɫdüβ, 'o:ɫdü, 'o:ɫdüy, 'o:ɫdüβüz, 'o:ɫdülar

Korya ağ. 'o:ɫdüm, 'o:ɫdüβ, 'o:ɫdü, 'o:ɫdüy, 'o:ɫdüβüz, 'o:ɫdülar

ol- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = o:l-

Musalla ağ. 'o:ɫmüʃam, 'o:ɫüpsan, 'o:ɫüp/tü, 'o:ɫmüʃux, 'o:ɫüpsüz, 'o:ɫüp/tülar

Kasaphane ağ. 'o:ɬmũɬam, 'o:ɬũpsan, 'o:ɬũp/tũ, 'o:ɬmũɬũɣ, 'o:ɬũpsũɣ, 'o:ɬũp/tũɬar

Korya ağ. 'o:ɬmũɬam, 'o:ɬũpsan, 'o:ɬũp/tũ, 'o:ɬmũɬũɣ, 'o:ɬũpsũɣ, 'o:ɬũp/tũɬar

OTü. o:y- "oymak" (Tekin 1975:259)

oy- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = o:y-

Musalla ağ. 'o:jdũm, 'o:jdũβ, 'o:jdũ, 'o:jdũx, 'o:jdũβũɣ, 'o:jdũɬar

Kasaphane ağ. 'o:jdũm, 'o:jdũβ, 'o:jdũ, 'o:jdũɣ, 'o:jdũβũɣ, 'o:jdũɬar

Korya ağ. 'o:jdũm, 'o:jdũβ, 'o:jdũ, 'o:jdũɣ, 'o:jdũβũɣ, 'o:jdũɬar

oy- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = o:y-

Musalla ağ. 'o:jmũɬam, 'o:jũpsan, 'o:jũp/tũ, 'o:jmũɬũx, 'o:jũpsũɣ, 'o:jũp/tũɬar

Kasaphane ağ. 'o:jmũɬam, 'o:jũpsan, 'o:jũp/tũ, 'o:jmũɬũɣ, 'o:jũpsũɣ, 'o:jũp/tũɬar

Korya ağ. 'o:jmũɬam, 'o:jũpsan, 'o:jũp/tũ, 'o:jmũɬũɣ, 'o:jũpsũɣ, 'o:jũp/tũɬar

Ortak Tü. *bö:l- "bölmek" (Tekin 1995:184)

böl- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = bö:l-

Musalla ağ. 'bœ:ldỹm, 'bœ:ldỹβ, 'bœ:ldỹ, 'bœ:ldỹx, 'bœ:ldỹβỹɣ, 'bœ:ldỹlɛr

Kasaphane ağ. 'bœ:ldỹm, 'bœ:ldỹβ, 'bœ:ldỹ, 'bœ:ldỹɣ, 'bœ:ldỹβỹɣ, 'bœ:ldỹlɛr

Korya ağ. 'sœ:ldỹm, 'sœ:ldỹβ, 'sœ:ldỹ, 'sœ:ldỹɣ, 'sœ:ldỹβỹɣ, 'sœ:ldỹlɛr

böl- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = bö:l-

Musalla ağ. 'sœ:lmỹɬɛm, 'sœ:lỹpsɛn, 'sœ:lỹp/tỹ, 'sœ:lmỹɬỹx, 'sœ:lỹpsỹɣ, 'sœ:lỹplɛr/tılɛr

Kasaphane ağ. 'sœ:lmỹɬɛm, 'sœ:lỹpsɛn, 'sœ:lỹp/tỹ, 'sœ:lmỹɬỹɣ, 'sœ:lỹpsỹɣ, 'sœ:lỹplɛr/tılɛr

Korya ağ. 'sæ:lmỹʃɛm, 'sæ:lỹpsɛn, 'sæ:lỹp/tỹ, 'sæ:lmỹʃỹx, 'sæ:lỹpsỹz, 'sæ:lỹplɛr/tɪlɛr **Ortak Tü. *Sö:n- "sönmek" (Tekin 1995:184)**

Sön- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = sö:n-

Musalla ağ. 'sæ:ndỹm, 'sæ:ndỹβ, 'sæ:ndỹ, 'sæ:ndỹx, 'sæ:ndỹβỹz, 'sæ:ndỹlɛr

Kasaphane ağ. 'sæ:ndỹm, 'sæ:ndỹβ, 'sæ:ndỹ, 'sæ:ndỹx, 'sæ:ndỹβỹz, 'sæ:ndỹlɛr

Korya ağ. 'sæ:ndỹm, 'sæ:ndỹβ, 'sæ:ndỹ, 'sæ:ndỹx, 'sæ:ndỹβỹz, 'sæ:ndỹlɛr

sön- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = sö:n-

Musalla ağ. 'sæ:nmỹʃɛm, 'sæ:nỹpsɛn, 'sæ:nỹp/tỹ, 'sæ:nmỹʃỹx, 'sæ:nỹpsỹz, 'sæ:nỹplɛr/tɪlɛr

Kasaphane ağ. 'sæ:nmỹʃɛm, 'sæ:nỹpsɛn, 'sæ:nỹp/tỹ, 'sæ:nmỹʃỹx, 'sæ:nỹpsỹz, 'sæ:nỹplɛr/tɪlɛr

Korya ağ. 'sæ:nmỹʃɛm, 'sæ:nỹpsɛn, 'sæ:nỹp/tỹ, 'sæ:nmỹʃỹx, 'sæ:nỹpsỹz, 'sæ:nỹplɛr/tɪlɛr

Ortak Tü. *Sö:k- "sövmek" (Tekin 1995:184)

sök- + Görülen Geçmiş Zaman Eki = sö:k-

Musalla ağ. 'sæ:jdỹm, 'sæ:jdỹβ, 'sæ:jdỹ, 'sæ:jdỹx, 'sæ:jdỹβỹz, 'sæ:jdỹlɛr

Kasaphane ağ. 'sæ:jdỹm, 'sæ:jdỹβ, 'sæ:jdỹ, 'sæ:jdỹx, 'sæ:jdỹβỹz, 'sæ:jdỹlɛr

Korya ağ. 'sæ:jdỹm, 'sæ:jdỹβ, 'sæ:jdỹ, 'sæ:jdỹx, 'sæ:jdỹβỹz, 'sæ:jdỹlɛr

sök- + Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki = sö:k-

Musalla ağ. 'sæ:jmỹʃɛm, 'sæ:jỹpsɛn, 'sæ:jỹp/tỹ, 'sæ:jmỹʃỹx, 'sæ:jỹpsỹz, 'sæ:jỹplɛr/tɪlɛr

Kasaphane ağ. 'sæ:jmỹʃɛm, 'sæ:jỹpsɛn, 'sæ:jỹp/tỹ, 'sæ:jmỹʃỹx, 'sæ:jỹpsỹz, 'sæ:jỹplɛr/tɪlɛr

Korya ağ. 'sœ:ɣmỹʃɛm, 'sœ:ɣỹpsɛn, 'sœ:ɣỹp/tỹ, 'sœ:ɣmỹʃỹɣ, 'sœ:ɣỹpsỹz, 'sœ:ɣỹplɛr/tĩlɛr.

2.1.2. İsim Çekim Eklerinin Getirilmesiyle Eski Uzunluğuna Kavuşan Ünlüler

Ortak Tü. *ö:t "öd" (Tekin 1995:172)

öd + İyelik Eki = ö:d

Musalla ağ. 'œ:dỹm, 'œ:dỹβ, 'œ:dỹ, 'œ:dỹmỹz, 'œ:dỹβỹz

Kasaphane ağ. 'œ:dỹm, 'œ:dỹβ, 'œ:dỹ, 'œ:dỹmỹz, 'œ:dỹβỹz

Korya ağ. 'œ:dỹm, 'œ:dỹβ, 'œ:dỹ, 'œ:dỹmỹz, 'œ:dỹβỹz

öd + İsim Hâl Ekleri = ö:d

Musalla ağ. 'œ:dỹ (belirtme eki), 'œ:dỹnỹn (ilgi eki)

Kasaphane ağ. 'œ:dỹ (belirtme eki), 'œ:dỹnỹn (ilgi eki)

Korya ağ. 'œ:dỹ (belirtme eki), 'œ:dỹnỹn (ilgi eki)

Ortak Tü. *kö:k "gök, mavi" (Tekin 1995:184)

gög + İyelik Eki = gö:g

Musalla ağ. 'jœ:ɣỹm, 'jœ:ɣỹβ, 'jœ:ɣỹ, 'jœ:ɣỹmỹz, 'jœ:ɣỹβỹz

Kasaphane ağ. 'jœ:ɣỹm, 'jœ:ɣỹβ, 'jœ:ɣỹ, 'jœ:ɣỹmỹz, 'jœ:ɣỹβỹz

Korya ağ. 'jœ:ɣỹm, 'jœ:ɣỹβ, 'jœ:ɣỹ, 'jœ:ɣỹmỹz, 'jœ:ɣỹβỹz

gög + İsim Hâl Ekleri = gö:g

Musalla ağ. 'jœ:ɣỹ (belirtme eki), 'jœ:ɣỹnỹn (ilgi eki)

Kasaphane ağ. 'jœ:ɣỹ (belirtme eki), 'jœ:ɣỹnỹn (ilgi eki)

Korya ağ. 'jœ:ɣỹ (belirtme eki), 'jœ:ɣỹnỹn (ilgi eki)

Ortak Tü. *sö:z "söz" (Tekin 1975:269)

söz + İyelik Eki = sö:z

Musalla ağ. 'sœ:zŷm, 'sœ:zŷβ, 'sœ:zŷ, 'sœ:zŷmŷz, 'sœ:zŷβŷz

Kasaphane ağ. 'sœ:zŷm, 'sœ:zŷβ, 'sœ:zŷ, 'sœ:zŷmŷz, 'sœ:zŷβŷz

Korya ağ. 'sœ:zŷm, 'sœ:zŷβ, 'sœ:zŷ, 'sœ:zŷmŷz, 'sœ:zŷβŷz

söz + İsim Hâl Ekleri = sö:z

Musalla ağ. sœ:zŷ (belirtme eki), sœ:zŷnŷn (ilgi eki)

Kasaphane ağ. 'sœ:zŷ (belirtme eki), 'sœ:zŷnŷn (ilgi eki)

Korya ağ. 'sœ:zŷ (belirtme eki), 'sœ:zŷnŷn (ilgi eki)

2.1.3. Yapım Eklerinin Getirilmesiyle Eski Uzunluğuna Kavuşan Ünlüler

OTü. kö:z "göz" (Clauson 1972: 756)

göz + lix/liğ Eki = gö:z

Musalla ağ. 'jœ:zlŷx (isimden isim yapma eki)

Kasaphane ağ. 'jœ:zlŷŷ (isimden isim yapma eki)

Korya ağ. 'jœ:zlŷŷ (isimden isim yapma eki)

göz + lü Eki = gö:z

Musalla ağ. 'jœ:zlŷ (isimden isim yapma eki)

Kasaphane ağ. 'jœ:zlŷ (isimden isim yapma eki)

Korya ağ. 'jœ:zlŷ (isimden isim yapma eki)

göz + ük Eki = gö:z

Musalla ağ. 'jœ:zŷc (isimden fiil yapma eki)

Kasaphane ağ. 'jœ:zŷc (isimden fiil yapma eki)

Korya ağ. 'jœ:zŷc (isimden fiil yapma eki)

SONUÇ

Şimdiye kadar verilen bilgilerden de anlaşılabilceği gibi bizim bu çalışmadaki amacımız bütün Irak Türkmen ağızlarında uzun ünlülerin durumunu tespit etmek değildir. Nitekim makalemizi Kerkük merkez ağızlarıyla sınırlandırmışızdır. Dolayısıyla burada tek amacımız Ortak Türkçe ve Kerkük merkez ağızlarında (Kasaphane, Musallah, Korya) tespit ettiğimiz iki kural çerçevesinde, tek heceli kelimelerdeki kısalan uzun ünlüleri, tekrar eski uzunluğuna kavuşturmadır. Nitekim bu iki kural sayesinde, Kerkük merkez ağızlarında (Kasaphane, Musallah, Korya) uzunluğunu kaybeden tek heceli kelimeler, tekrar eski uzunluklarına kavuştuklarını tespit etmişizdir. Bunun yanı sıra, çalışmamızda, kullandığımız ünlü ve ünsüzlerin transkripsiyonunda, İPA (Uluslararası Fonetik Alfabe) sistemini kullanmışızdır. Dolayısıyla bu iki kuralı kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Ortak Türkçede ilk hecesinde, **(a,e)** geniş ünlüleri, ikinci hecesinde ise; **(ı,i)** dar ünlüleri barındıran kelimelerdeki aslî ünlü uzunluklar Kerkük merkez ağızlarında sistemli olarak korunmaktadır. Bunun yanı sıra, tek heceli kelimelerdeki aslî ünlü uzunlukları da kısaltmaktadır. Ancak bu kelimeler, **(1.1.)** kural çerçevesinde, dar ünlülü çekim ve yapım eklerinden birini aldıklarında, tekrar eski uzunluklarına kavuşup vurguyu da üzerine alan uzun ünlülü hece daha baskın söylendiği için, ikinci hecede yer alan dar ünlülerin kısalmasına neden olmaktadır.

2. Ortak Türkçede ilk hecesinde, **(o,ö)** geniş ünlüleri, ikinci hecesinde ise; **(u,ü)** dar ünlüleri barındıran kelimelerdeki aslî ünlü uzunluklar Kerkük merkez ağızlarında sistemli olarak korunmaktadır. Bunun yanı sıra, tek heceli kelimelerdeki aslî ünlü uzunlukları da kısaltmaktadır. Ancak bu kelimeler, **(1.2)** kural çerçevesinde, dar ünlülü çekim ve yapım eklerinden birini aldıklarında, tekrar eski uzunluklarına kavuşup vurguyu da üzerine alan uzun ünlülü hece daha baskın söylendiği için, ikinci hecede yer alan dar ünlülerin kısalmasına neden olmaktadır.

ÇALIŞMADA KULLANDIĞIMIZ TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

/ɑ/ → /a/

/ɛ/ → /e/

/e/ → /è/

/ɔ/ → /o/

/œ/ → /ö/

/u/ → /u/

/y/ → /ü/

/:/ → /uzun ünlü işareti/

/˘/ → /kısa ünlü işareti/

/ ' / → /vurgu işareti/

/d͡z/ → /c/

/t͡ʃ/ → /ç/

/j/ → /g/

/ɬ/ → /kalın l/

/ʃ/ → /ş/

/β/ → /çift dudak v'si/

/z̥/ → /z- s arası bir ses/

/j/ → /y/

KISALTMALAR

Tü. Türkçe

ağ. : ağız

M. : merkez

KAYNAK KİŞİLER

1. Mustafa Atilla Kerim, 1972, Kasaphane, Merkez, Kerkük.
2. Habib Ali Fazıl, 1973, Kasaphan, Merkez, Kerkük.
3. Zehra Kasım Abbas, 1982, Kasaphane, Merkez, Kerkük.
4. Hatice Fazıl Ahmet, Kasaphane, Merkez, Kerkük.
5. Cengiz Resul Nazım, 1960, Korya, Merkez, Kerkük.
6. Yavuz Hatip Ömer, 1967, Korya, Merkez, Kerkük.
7. Sermed Zeki Maşallah, 1948, Korya, Merkez, Kerkük.
8. Yasin Ahmet Muhammed, 1950, Musallah, Merkez, Kerkük.
9. Suat Oğuz Yusuf, Musallah, 1967, Merkez, Kerkük.
10. Fatma Nakip Salih, 1956, Musallah, Merkez, Kerkük.

KAYNAKÇA

Talat Tekin, Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler, Ankara, Haccattepe Üniversitesi Yayınları, 1975.

Talat Tekin, Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler, Ankara, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 13, 1995. Fatma Sibel Bayraktar, "Irak Türkmen Türkçesinde Uzun Ünlüler", **Kardaşlık**, Yıl: 4, Sayı: 14, Nisan – Haziran 2002, s. 28 – 32.

Cahit Başdaş, "Türkiye Türkçesinde Aslî Uzunluklar Belirtileri" **TDAY-B 2004**, Ankara, 2004, s. 19 – 30. Zeynep Korkmaz, "Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Vokal Uzunlukları Hakkında", **TDAY-B 1953**, Ankara 1988, s. 197 – 203.

Osman Nedim Tuna, "Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller", **TDAY-B 1960**, Ankara, 1960, s. 213 – 282.

Levent Doğan, "Doğu Trakya Ağızlarında Uzun Ünlüler" **Turkish Studies**/Türkoloji Araştırmaları, Volume 3/3 Spring 2008, s. 731 – 764.

Cılız Alimova, "Kırgız Türkçesinde Aslî Ünlü Uzunlukları, **Turkish Studies**/Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/2 Spring 2007, s. 28 – 40.

Berd, Sarıyev, Nurcan Güder, **Türkmencenin Grameri (I fonetika: Ses Bilgisi)** İstanbul, Tütök Dünyası Gençleri'nin Mahtumkulu Yayın Birliği Ankara-1998.

Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü (Vokal) Uzunlukları, **Türk Dilleri Üzerine Araştırmalar**, Ankara, 1995, s. 443 – 458.

Özcan Tabaklar, "Türkmen Türkçesi'nde Ünlülerin Uzun Okunması Gerektiren Durumlar ve Eklerdeki Uzun Ünlüler", **TDAY-B 1994**, Ankara 1996, s. 145 – 155.

Sır Gerard Glauson, **An Etymological Dictionary Of Pre-Thireteenth – Century Turkish**, Oxford, At The Clarendon Pres, 1972.